

Vaikad – kodumaa linnukaitse läte

Väikest Vaika saarerühma Eestimaa läänenurgas Saaremaal, Vilsandi majakast edelas peame õigusega kodumaa linnukaitse kõige tähtsamaks paigaks. Vaikasid on kolm: Alumine, Keskmine ja Ülemine, nimetatud selle järgi, kuidas nad majaka alt vaadates paistavad, mitte ilmakaari silmas pidades. Lisaks kuuluvad Vaika saarerühma kolm väikest rahu: Mustpank, Kullipank ja Karirahu. Saarte pindala on kokku pisut üle kaheksa hektari. Selles väikeses ülevaates kasutan palju Artur Toomi kirjutatud („Kolmkümmend aastat linnukaitset Eestis“, 1937), sest tema *algaski lindude kaitset* Vaikadel.

Artur Toom oli Vilsandi majakavaht ja igati lugupeetud mees. Ta ei võtnud just tihti kaptenimütsi peast ja kuub oli tal eeskujulikult sirge. Sellised olid kombes. Tollele ajale iseloomulikult kasutati loodusest kõike, mis kasutamist väärt, näiteks korjati pesadest partide ja kosklate mune sellise järjekindlusega, et vähestel lindudel õnnestus poegi saada. Pesadelt püüti ka hauduvaid hahku. Artur Toomile tundus see looduse hävitamisena ja ta hakkas otsima võimalusi Vaikade sulisasukate kaitsmiseks.

1937. aastal kirjutas Artur Toom niimoodi: *Vilsandi tuletorni ülevaatajaks astudes algasin 1906 lindude kaitset. Esiimesel aastal ei osanud ma asjast õigesti kinni haarata. Kaitsin ainult mõnda üksikut pesa tuletorni ligidal pesade kohale põõsastele lõngade tõmbamisega, sest lõngu pelgasid varesed, pidades neid nähtavasti püünisteks.* 1908. aastast kirjeldab ta üht karjapõisi poolt linnupoegade kal-

„Linnuhotell“ Alumisel Vaikal. Taamal Vilsandi majakas.

FOTO: MARTI MARTINSON.

lal toimepandud ebameeldivat stseeni ja jätkab: *Läksin samal päeval Kihelkonna kirikumaa rendniku kapten Jaen Teäri juurde ja palusin tuletorni ligidal olevad 6 väikest, põllumajanduslikult täiensa kõlbmata saart, kogupindalaga 4 tiinu, omale pastori käest rendile võtta lindude kaitsepaigaks. Kapten Teär pooldas minu kavatsust ja tema nõusolekul sõlmis pastor Habicht minuga Vaika saarte kasutamiseks rendilepingu.* Ei ole vale öelda, et alates 1908. aastast oli Vaikadel Artur Toomi erakaitseala.

Riia Looduskaitse Ühingu liikmed said teada minu ettevõttest konservaatore F. Stolli kaudu ja tegid ettepaneku Vaika saarte rentimise õigus anda neile. Olin nende ettepanekuga päri, lootes nii saada lindudele paremat kaitset, mis oleks kest-

nud ka pärast mind. Kihelkonna kirikumõisa ja Riia Looduseuurijate Seltsi (nagu me praegu seda ühingut nimetame) vaheline leping sõlmiti 14. augustil 1910. a ja selle järgi sai selts Vaikad kuueks aastaks rendile. Toom kirjutas hiljem, et sest ajast ei lubanud mina enam saartelt munade korjamist, kuid sellegipoolest /.../ tuldi öösiti ja udustel ilmadel saarele, purustati minu kaitseehitused ja leitud pesad /.../ ja tuli lindude kaitseks sisse seada valve Vaigastele udustel ja vihmastel öödel, kui aeg seda vähegi lubas.

Selline oli linnukaitse algus 100 aastat tagasi Vaika saartel. Mis sai edasi ja milline on Vaikade linnustik, sellest saab lugeda järgmistest Tiirutajatest.

Veljo Volke

Loode-Saaremaal detsembrist maini talvituvad kirjuhahad on looduskaitsele üks olulisemaid liike Vilsandi Rahvuspargis.

FOTO: MARTI MARTINSON

Metsis võetakse luubi alla

Meie metsade suurim kanaline, metsis, on meil olnud nii jahinduse kui ka looduskaitse üks sümbolitest. Eestis elutseb see liik valdavalt üle 60-aastastes rabamaännikutes mustika kasvukohtades. Metsise olulisemad elupaigad asuvad Vahe-Eesti ja Alutaguse suurtes metsamassiivides. Kuni 1980. aastateni oli Eestis lubatud kevadine metsisejaht, praegu kuulub metsis II kaitsekategooriasse ja vähemalt 50% tema elupaikadest peab olema kaitstud. Metsiste seiret on meil tehtud juba alates 1978. aastast.

Metsise kaitse korraldamise kaheks kõige tähtsamaks sündmuseks on olnud metsise kaitsekorralduskava koostamine 2001. a ning 158 metsise püselupaiga (kogupindalaga 63 990 ha) kaitse alla võtmine 2005. a. 2009. a seisuga on riiklikes andmebaasides kirjas 415 metsise mängukohta 365 elupaigas (ühes elupaigas võib olla mitu mängukohta). Neist teadaolevatest mängukohtadest asuvad kaitsealadel 190 (46%), püselupaikades 188 (45%) ja kaitseta on 37 mängupaika (9%). Lähtudes eelnimetatud numbriest, peaks metsise hea käekäik meil iga-aastati tagatud olema. Tegelikkus kipub aga pigem midagi muud näitama.

1950. aastate alguses hinnati metsisekukkede arvuks Eestis 10 000 isendit rohkem kui 500 mängukohas. Kuid juba ilmselt sel ajal algas metsise arvukuse kiire allakäik, sest aastatel 1964–1970 vähenes kukkede arv 5500 isendilt 2800 isendini ning 1990. aastate alguseks oli meil järel veel vaid 1200–2000 metsisekukke (vt joonist). Pärast seda on arvukus sel tasemel arvatavasti stabiliseerunud. Oluline on siinkohal teada, et 1950. aastate alguses alanud ulatusliku maakuivenduse tulemusena oli 1965. aastaks kuivendatud 298 000 ha ja 1980. aastaks juba 844 000 ha maad.

Kevadel peavad metsise isaslinnud uhkeid pulmaturniire ehk mängu. Tugevaim saab õiguse viljastada kõik haaremi emaslinnud.

FOTO: ROLAND MÜÜR

Selle käigus toimunud metsakuivendust võib ilmselt pidada üheks metsise arvukuse languse põhjuseks.

Metsise kaitsekorralduskava andmetel on viimase 30 aasta jooksul laageraie tõttu hävinud 185 mängupaika. 60 aasta jooksul on mängu keskmine suurus kahanenud 15 kukelt 3 kukeni. Ka 2009. a metsisemängude inventuuri aruandes nenditakse, et 60% mängudes on kukkede arv vähenenud. Neid fakte tuleb võtta väga tõsiste ohumärkidena metsise populatsiooni seisundi jätkuva halvenemise kohta.

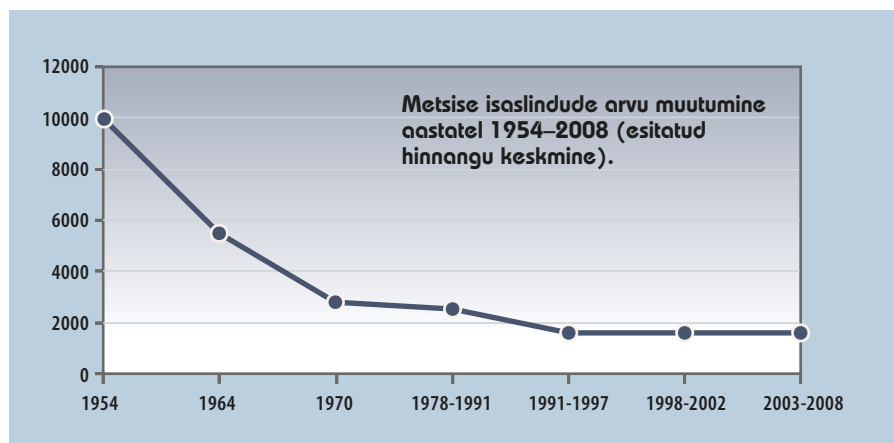
Kõige tähtsamaks metsise elukäiku mõjutavaks teguriks on elupaiga kvaliteedi halvenemine metsade killustumise, intensiivse metsamajanduse ja kraavide rajamise tagajärjel. Sellest tuleb metsisele sobilik eluruumi kahane mine, muutused taimestik (metsis on sigimisperioodil tihedalt seotud musti-

kaga) ning ka röövluse ohu suurenemine. Muutused putukate liigilises koosseisus ja ohtruses vähendavad oluliselt toidu kättesaadavust metsisetibudele. Kraavitamisega kaasneb klassikaline servaeft, mis mõjutab nii röövloomade kui ka -lindude arvukust ja liikumismustrit. Metsisetibude suremuse põhjuseks peetakse 90% juhtudest röövlust. Pesitsusedukust mõjutavad ka sademed ja õhutemperatuur.

Metsise kaitse parandamiseks alustab Eesti Ornitoloogiaühing keskkonnaameti tellimisel sel aastal metsise kaitse tegevuskava uuendamist. Uue kava vundamendiks saab metsise elupaikade seisundi täpne kirjeldus, mille hakkab põhinema kogu edasine kaitsekorraldus. Kuna metsislaste riikliku seire ja metsisemängude inventeerimise käigus saadud teave on mõneti vastuoluline, analüüsitakse ka seire metoodikat ning tehakse sellesse vajaduse korral täiendusi. Esimene täiendatud metoodikaga seire toimub loodetavasti juba selle aasta augustis.

Kuna metsiste seire on töömahukas, oodatakse projekti uusi osalejaid. Huvilistel tuleb ühendust võtta EOÜ kontoriga. Olulised on ka metsise juhuvaatlused. Eriti oodatud on suvised vaatlused võimalikult täpse kirjeldusega (lindude vanus ja sugu, täpne asukoht jms). Uus metsise tegevuskava peab valmima koostöös Riigimetsa Majandamise Keskusega 2011. a lõpuks.

Ivar Ojaste, Keskkonnaamet

Punaselg-õgija noorlind.

FOTO: REMO SAVISAAR / WWW.MOMENT.EE

Algab punaselg-õgijate loendus

Esimesi punaselg-õgijaid märgati Eestis sel aastal 8. mail, mis on selle liigi puhul üsna tavapärane Aafrikast naasmise aeg. Nüüd ootame aasta linnu tegevuste raames kõiki huvilisi osalema veidi töömahukamas ettevõtmises – punaselg-õgijate transektloendustes. Selleks tuleb vaatlejal valida endale sobiv, vähemalt 5 km pikkune loendusrada ning ühel juunikuul hommikul seal kõik punaselg-õgijad kokku lugeda. Lisaks tuleb kirja panna, millises elupaigas lindu kohati. Loendusrada peaks asuma avatud või poolavatud maastikus. Täpsema vaatlusjuhendi leiab aasta linnu kodulehelt www.eoy.ee/ogijad. Kellel interneti kasutamise võimalust ei ole, neil palume ühendust võtta EOÜ kontoriga telefonil 7 422 195.

Aasta linnu töörühm

Postkastist

Õgija ta õgib palju,
ega ta ei mõista nalju.
Ampsab siit ja ampsab sealt,
ampsab iga puu pealt.
Nimetame „lihunikuks“,
selle aasta aasta linnuks.

Lind meil tore, lind on hea,
musta maskiga on pea.
Põhitoiduks putuk, hiir,
neid tal oksal terve viirg.
24 senti pikk,
laulab ikka drüü-lii väk.

Ele-Hella Kullamäe,
6.a klass, Kadrina keskkool

JOONISTUS: EOÜ ARHIIV

Õnnitlused

Eesti Ornitoloogiaühing õnnitleb juubeli puhul ja tänab toetuse eest:

Evi Mändik 65
Anu Soon 60
Lembit Uuk 55

Alar Soppe 50
Hillar Eichelmann 50
Marko Arula 50
Mati Soosaar 50
Eddi Tomband 50

Tiit Randla 70

FOTO: INGMAR MUUSIKUS

Tiit Randla on pikaajaline aktiivne lindude kaitsja, uurija ja tutvustaja. Tiidu üheks suuremaks lemmikuks on olnud röövlinnud. Tema koostatud raamat „Eesti röövlinnud“ (1976) ning töö

noorte huvilistega on nakatanud kümneid noori röövlinnu-uurijaid, kellest on saanud selle ala edasikandjad. Eesti Jahimeeste Seltsi esimehena õnnestus Tiidul 1980. aastatel lõpetada Eestis kevadine linnujaht, looduskaitseametnikuna oli tema üheks saavutuseks aga märgalade kaitse tagamine. Eesti Ornitoloogiaühingu juhatuse pikaajalise liikmena juhtis ta ühingu taasiseseisvumist ning liitumist maailma linnukaitse katusorganisatsiooni BirdLife International'iga. 2000. a valiti Tiit Randla EOÜ auliikmeks. 2006. a anti talle Eerik Kumari nimeline looduskaitsepreemia.

Nuputa

Tiirutaja nr 9 nuputamisnurga õige vastus on isane talvike (*Emberiza citrinella*), Eestis harilik avamaastike haudelind ja talvituja. Linnusõbra taskuraamatu saab loosi tahtel Peeter Anijalg. Vastuseid uuele pildiküsimusele ootame 1. septembriks aadressil riho.kinks@eoy.ee. Auhinnaks on seekord raamat „Aasta linnud“.

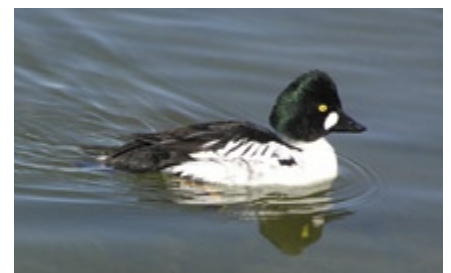

FOTO: SANDER SIRELBU

EOÜ sai Aasta Sipelga auhinna

11. mail anti Eesti Ornitoloogiaühingule üle auhind Aasta Sipelgas 2010. See on auhind, mida Keskkonnainvesteeringute Keskus (KIK) annab välja oma heale koostööpartnerile ja keskkonnasõbrale. „EOÜ näol on tegemist pikaajalise koostööpartneriga, kes on oma projekte korrapäraselt planeerinud ja ellu viinud,“ tõdes KIKi juhatuse liige Kalev Aun. „Üks viimaseid ja vaielda-

matult enim tähelepanu võitnud projekte oli möödunud aasta kodukaku projekt. Lisaks loomulikult Eesti linnustiku uurimis- ja tutvustamisalane tegevus, millega ühing on silma paistanud ning seetõttu tunnustamist väärrib. Näiteks on EOÜ koostanud mahuka haudelindude leviku-

atlase, andnud välja ajakirja Hirundo ning linnuhuviliste teabelehte Tiirutaja.“ Eesti Ornitoloogiaühing tänab kõiki vabatahtlikke ja töötajaid, kes on meie tegevuse õnnestumisele kaasa aidanud.

FOTO: RIVO MEHILANE

Kroonika

Uued linnuliigid

15. mail vaatlesid Soome linnuhuvilised Läänemaal **kääbuskotkast** (*Hieraaetus pennatus*). See liik on laialt levinud Hispaaniast Venemaa lõunaosani, meile lähimad pesitsusalad asuvad Ukrainas. Vaatluse kinnitamise korral on tegemist Eesti 376. linnuliigiga.

Aasta linnu postmark

10. mail andis Eesti Post välja aasta linnu postmargi, millel on kujutatud punaselg-õgija isaslindu. Huvilistel on võimalik soetada ka esimese päeva ümbrik ja maksimumkaart. Vaata www.post.ee.

ALUHAAS: Eesti Post

Samal ajal avastati Eestile üks uus linnuliik hoopis nüüdisaegsete vahendite abil. Linnuhuvilised leidsid Ungari röövlinnu-uurijate kodulehelt GPS-saatjaga varustatud **stepipistriku** (*Falco cherrug*) jälgimise *online*-kaardi, millelt selgus, et lind nimega Gyula liigub oma pesitsusaladelt põhja poole. 15. mail jõudis ta Eestisse. Oma silmaga ei ole teda siin keegi siiski veel näinud. Stepipistrik on ülemaailmselt ohustatud linnuliik, kelle leviala ulatub Ida-Euroopast Aasia ja Aafrikani. Kinnituse leidmise korral on see linnuliik Eestile 377.

Kääbuskotkas.

FOTO: ARIK PAVLUT

Linnuhuvilised soovivad

Aasta linnud. Fred Jüssi, Ingmar Muusikus, Remo Savisaar, Eesti Ornitoloogiaühing, Kirjastus Menu, 2010. 128 lk. Kaasas CD.

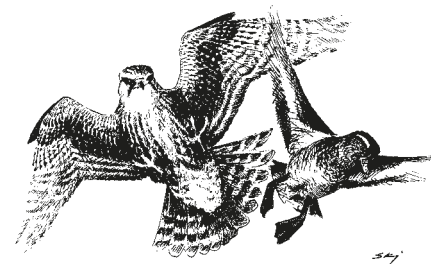
Eesti Ornitoloogiaühing on aasta lindu valinud 16 aastat. Nüüd on kõik need linnud saanud kirjastuse, Eesti Posti ja Eesti Ornitoloogiaühingu koostöös raamatukaante vahele. Teaduslikumat laadi liigikirjeldused on koostanud EOÜ liikmed, peamiselt vastava aasta linnu tegevuste eestvedajad. Tuntud fotograafid on lisanud oma kogemuslood kohutumistest aasta lindudega ning loomulikult ehivad raamatut kaunid fotod. Illustratsioonidena on kasutatud ka aasta linnu postmarke, mida Eesti Post on välja andnud 10 aastat (eritiraazil on kõik postmargid ka raamatuga kaasas). Esmakordselt saab mõnede liikide juures trükituna näha uuel Eesti haudelindude atlasel põhinevaid kaarte. Rosinaks raamatule on sellega kaasas olev CD kõigi aasta lindude hääletega. Niisiis on tegemist kauni raamatuga, millest leiab kasulikku lugemist ja mis sobib hästi kingituseks sõbrale. Raamatut saab soodushinnaga osta EOÜ kontorist.

EOÜ koduleht uuenes

Eesti Ornitoloogiaühingu koduleht on saanud uue kuue ja värskendatud sisu. Loodetavasti leiavad huvilised uuel lehelt soovitud teabe ka

kiiremini üles. Olulisemad muudatused on ehk silmale nähtamatud. Näiteks lehe tegemiseks kasutatud moodsam programm võimaldab nüüd selle sisu töötajatel ja projektijuhtidel endil lihtsalt uuendada. Kodulehe uuendused said võimalikuks tänu Islandi, Liechtensteini ja Norra EMP finantsmehhanismide toetusele Avatud Eesti Fondi vahendusel. Vaata www.eoy.ee.

Stepipistrik ründab parti. JOONISTUS: MICHAL ŠPAČEK

Üritused

■ Eesti Ornitoloogiaühingu **suvepäevad** toimuvad 19.–20. juunil Ida-Virumaal Illuka mõisakoolis. Kavas on ettekanded, praktilised õppused, linnutundmise võistlused, kultuuriretk ja muud huvitavat. Lastele on eraldi tegevused. Vaata programmi EOÜ kodulehelt ja registreeru! Suvepäevad on avatud kõigile huvilistele.

■ Alanud on Eesti **Looduse fotovõistlus 2010**. Traditsiooniliselt on aasta linnul eraldi võistluskategooria, milles väarikad auhinnad paneb välja EOÜ partner Nordic Digital AS. Lähemalt vaata www.loodusajakiri.ee/eesti_loodus/teema16.

PENTAX
Sport Optics

www.photopoint.ee

EOÜ liikmetele
loodusajakirjade tellimisel
soodustus 10%
www.loodusajakiri.ee

■ 25. maist 15. juunini on **punktloenduse hooaeg**. Tegemist on ühe olulisema lindude pikaajalise seireprojektiga, mis annab meile teavet tavaliste linnuliikide käekäigu kohta. Osalejale tuleb ise valida sobiv loendusrada ning 20 punktis panna kirja kõik kuulnud ja nähtud linnuliigid. Uued osalejad on väga oodatud! Lähemalt vaata EOÜ kodulehelt.

■ **Linnuralli** ehk linnuvaatlemise võistlus Estonian Open toimub sel aastal 14. augustil ning võistluspiirkonnaks on Põlva ja Võru maakond. Loe lähemalt www.estbirding.ee.

Eesti Ornitoloogiaühing
Postiaadress: Pk 227, Tartu 51002
Külastusaadress: Veski 4, Tartu
Telefon: 742 2195
E-post: eoy@eoy.ee
Tiirutaja toimetaja: Riho Kinks
Telefon: 508 6690
E-post: riho.kinks@eoy.ee
Tiirutaja ilmub neli korda aastas

Selle lehe koostamist on lisaks märgitud autoritele toetanud www.moment.ee ning Keskkonnainvesteeringute Keskus. Küljendus: Eesti Loodusfoto

ISSN: 1736-6844